

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Л.Г. ОЛЕЙНИКОВА,

к.е.н., докторант, Академія фінансового управління Міністерства фінансів України

Система оподаткування як складова конкурентоспроможності держави

Проведено аналіз передумов реформування податкової системи в Україні. Визначено загальні тенденції розвитку оподаткування в країнах ЄС та в Україні. Визначено механізми переходу податкової системи від фіскальної форми до стимулюючої.

Проведен анализ предпосылок реформирования налоговой системы в Украине. Определены общие тенденции развития налогообложения в странах ЕС и в Украине. Определены механизмы перехода налоговой системы от фискальной формы к стимулирующей.

The analysis of preconditions of reformation of the tax system is conducted in Ukraine. Certainly general progress of taxation in the countries of ES trends and in Ukraine. Certainly mechanisms of transition of the tax system are from a fiscal form to the stimulant.

Постановка проблеми. В Україні склалася передумова, що вимагають реформування податкової системи. Виклики, що отримала їх Україна як під впливом зовнішніх факторів (таких як фінансова криза, глобалізація економіки, гармонізація законодавства країн Європи), так і під впливом внутрішніх факторів (трансформація економіки, розвиток малого підприємництва, трансформація структури економіки, зростання дефіциту бюджету тощо), вимагають змін у механізмах забезпечення конкурентних переваг вітчизняної економіки.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Значний внесок у дослідження проблем конкурентоспроможності внесли такі зарубіжні вчені, як Е. Вогель, Р. Ербе, Дж. Стренд, П. Кругман, М. Познер, М. Портер, Е. Хекшер, Д. Кісін та інші. Проблеми конкурентоспроможності та реформування

податкової системи висвітлюють також відомі українські та російські вчені: Я. Жаліло, Я. Базиліюк, В. Геєць, С.Т. Єфіменко, А. Соколовська, В. Попов, І. Спиридонов, Р. Фатхутдінов, А. Хоюнов та інші.

Мета статті. Завданням даної статті є проаналізувати передумови реформування податкової системи, що склалися за останні два роки, та визначити напрями реформування. Впровадження податкової реформи має забезпечити сприятливі умови розвитку економіки.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність держави визначається її здатністю забезпечувати сприятливі позиції національної економіки в системі міжнародних відносин, нарощувати темпи економічного зростання, збільшувати зайнятість та реальні доходи громадян. В умовах світової фінансової кризи лише країни, що забезпечать конкурентні переваги своєї економічної системи, зможуть розраховувати на залучення фінансових, виробничих, гендерних ресурсів з метою подальшого розвитку.

Одним із факторів забезпечення конкурентоспроможності держави є її фіскальна політика. Ступінь розвитку податкової системи країни та її конкурентоспроможність є взаємопов'язаними явищами. Податковій системі властива як фіскальна, так і регулююча функції. Система податків виконує не лише фіскальну функцію, вона діє як механізм економічного впливу на економіку, її структуру, динаміку, розміщення продуктивних сил, темпи науково-технічного прогресу. Податкове середовище, в якому діє підприємство, є одним із факторів, які визначають конкурентоспроможність підприємств поряд з якістю продукції та послуг, наявністю

ефективної стратегії маркетингу та збуту, рівнем кваліфікації персоналу та менеджменту, технологічним рівнем виробництва, доступністю джерел фінансування[1]. Важко переоцінити значення стимулюючої функції для забезпечення конкурентоспроможності.

Підвищення ефективності оподаткування створює стимули для розвитку підприємництва, зменшення масштабів тіньової економіки та збільшує державні доходи. Таким чином, плив податків на конкурентоспроможність обумовлюється рядом факторів:

- податки є фінансовим ресурсом держави, що створює можливості для розвитку та підтримки державою її конкурентних переваг;

- податкове регулювання як форма непрямого втручання держави в економіку через сукупність заходів у галузі податків з метою впливу на економіку.

Місце України у глобальному рейтингу простоти ведення бізнесу не покращилося в останні роки. Такий висновок міститься у звіті Ведення бізнесу 2009 (Doing Business 2009), який складається щорічно Світовим банком та Міжнародною фінансовою корпорацією (IFC). Україна за показником простоти ведення бізнесу посідає 145-те місце серед 181 країни, які розглянуто у звіті, а в 2008 році Україна мала 144-те місце з-поміж 178 країн. (Для порівняння зазначимо, що три країни СНД – Азербайджан, Білорусь та Киргизька Республіка – увійшли до першої десятки країн-реформаторів у світі за показником простоти ведення бізнесу [3].) В межах доповіді (Doing Business 2009) країни оцінюються за десятьма показниками, що характеризують систему державного регулювання підприємницької діяльності, які дозволяють оцінити час та фінансові витрати, необхідні для виконання вимог уряду на початку та в процесі ведення підприємницької діяльності, ведення зовнішньоторговельних операцій, сплати податків та ліквідації комерційних підприємств. При складанні рейтингу не враховуються такі параметри, як макроекономічна політика, якість інфраструктури, нестабільність валютного курсу, очікування інвесторів або рівень злочинності.

Світовим лідером в області реформування системи державного регулювання підприємницької діяльності є Азербайджан, який піднявся з 97 на 33-тє місце в загальносві-

товому рейтингу за ступенем сприятливості умов ведення підприємницької діяльності. Країна провела реформи в семи з десяти областей регулювання, що розглядаються в доповіді. Так, були прискорені процедури створення нових підприємств, забезпечення виконання договорів та реєстрації прав власності; в країні проведено реформу податкового адміністрування та обмежень в сфері трудових відносин; а також було покращено ступінь захисту прав та інтересів інвесторів та ступінь використання кредитної інформації.

Упродовж 2007–2008 років Україна впровадила кілька позитивних змін, зокрема у сфері одержання кредитів та ведення міжнародної торгівлі. Нові приватні бюро кредитних історій спростили можливість одержання кредитів, забезпечивши обмін інформацією між фінансовими установами. Нині банки можуть краще оцінити кредитоспроможність потенційних позичальників. У сфері зовнішньоторговельних операцій покращення портової інфраструктури та послуг дозволило скоротити час, який витрачався на проведення імпорتنих операцій.

Україна дещо скоротила податкове навантаження на підприємства, зменшивши ставки податків до соціальних фондів (пенсійний фонд, фонд соціального страхування та фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та ін.). До того ж завдяки запровадженню електронної системи податкової звітності час, який витрачається на сплату податків, скоротився на 1237 годин на рік.

Однак ці позитивні зрушення не призвели до суттєвого зміцнення позиції України відносно провідних країн. У звіті Ведення бізнесу 2009 (Doing Business 2009), зокрема, зазначається, що українським компаніям усе ще треба сплачувати різні види податків 99 разів на рік, при цьому загальна податкова ставка становить 58,4 відсотка прибутку, тоді як середній світовий показник становить приблизно 40 відсотків. Тож місце України за показником сплати податків у глобальному рейтингу залишається низьким (180-те місце).

Для порівняння України з податковими системами інших країн проводиться рейтингування з використанням показників 2008 року. За методологією Світового банку для оцінки адміністративного і податкового навантаження використовують три показники:

Таблиця 1. Рейтинг України за індикаторами звіту Doing Business [3]

Індикатори Doing Business	Рейтинг відповідно до Doing Business 2009	Рейтинг відповідно до Doing Business 2008	Зміна рейтингу
Показник простоти ведення бізнесу	145	144	-1[1]
Створення компанії	128	113	-15
Одержання дозволів на будівництво	179	175	-4
Наймання працівників	100	103	+3
Реєстрація власності	140	142	+2
Отримання кредитів	28	61	+33
Захист інвесторів	142	141	-1
Сплата податків	180	177	0
Ведення міжнародної торгівлі	131	121	-10
Виконання контрактів	49	48	-1
Закриття компанії	143	143	0

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

- кількість платежів протягом року;
- витрати часу на підготовку податкової звітності та сплату податків для трьох основних податків (ПДВ, податку на прибуток та внесків на соціальне страхування);
- узагальнена ставка податків (% від корпоративного прибутку).

Необхідно зазначити, що оцінки в доповіді Світового банку є не зовсім коректними, стосовно чого була зроблена офіційна заява Міністерства фінансів України [2]. Причиною некоректної оцінки є недоліки методологічного характеру.

Доповідь є не зовсім коректною в оцінках кількості сплати різних видів платежів, витрат часу та оцінках загальної податкової ставки. В цілому кількість платежів в діючих умовах становить 45 у рік (в доповіді Світового банку – 99 платежів, в Росії – 22 платежі (в дослідженні 2007 року – 70 платежів)). Таким чином, рейтинг України за «кількістю платежів» знаходиться на 136-му місці в діючих умовах (в доповіді Світового банку – 176 місце, в Росії – 64-те місце).

Аналіз дає підстави зробити висновки, що за результатами незалежної експертної оцінки витрати часу на ведення, складання та подання податкової звітності є значно нижчими, ніж це подано в доповіді Світового банку. Оцінка здійснювалася по кожному елементу адміністративних операцій. Виявилось, що витрати часу на ведення основних податків становить 550 годин на рік (у доповіді Світового банку – 2085 годин в 2007 році та 848 годин у 2008 році).

Некоректність доповіді Світового банку, на жаль, не знімає питання про недосконалу організаційно-правову систему в Україні та неналежний рівень конкурентоспроможності податкової системи. Проблемним питанням є не кількість сплати податкових зобов'язань, а їх адміністрування – те, наскільки складною для підприємця є взаємодія з податковою службою.

Податкова система України на сьогодні не дуже відрізняється від тих, що мають розвинені країни Європи. Це стосується як складу та структури, так і рівня податків і відрахувань на соціальне страхування. Непряме оподаткування переважає (ПДВ та акцизи), оподатковуються податки як юридичних, так і фізичних осіб, значними є відрахування на соціальне страхування. При аналізі основних тенденцій з оподаткування в Європейському Союзі, можна сказати, що це територія з високим рівнем податків. Середній показник загального рівня оподаткування становив 39,6% по ЄС–27

(середній показник, зважений за ВВП), що приблизно на 13 відсоткових пунктів ВВП перевищує показники, зафіксовані в Сполучених Штатах Америки і Японії. Однак він є нижчим за аналогічний показник в Україні (58,4% в 2008 році та 57,3% в 2007 році). Показник відношення обсягу податків до ВВП (tax-to-GDP ratio) в Європейському Союзі високий. Серед основних неєвропейських членів Організації з економічного співробітництва і розвитку (Organisation for Economic Cooperation and Development, OECD) частка податків у ВВП перевищує 35% лише в Новій Зеландії [4].

Загальні тенденції розвитку оподаткування в країнах ЄС характеризується:

- 1) збільшенням частки непрямого оподаткування;
- 2) зниженням ставок оподаткування прибутків корпорацій;
- 3) розширенням бази оподаткування податком на прибуток корпорацій, як правило, шляхом зниження норм амортизації та удосконалення адміністрування податків, зміни в правилах оподаткування, застосування заходів з поліпшення виконання податкового законодавства, що зменшують можливості для шахрайства, а також скасування певних пільг;
- 4) посиленням ролі збереження довкілля та збільшенням екологічних податків;
- 5) посиленням ролі і впливу Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності (застосування в країнах ЄС пристосоване до вимог національних податкових законодавств);
- 6) визначенням бази оподаткування податком на прибуток на основі даних бухгалтерського обліку, скоригованих для цілей податкової звітності з урахуванням національного законодавства;
- 7) реформуванням податкового законодавства країн з урахуванням податкової конкуренції між державами та посиленням акцентів на інвестиційно-інноваційних процесах новими країнами – членами ЄС.

Розвинені країни мають і великі доходи на душу населення. Завдяки вагомим надходженням до бюджету країни мають можливість краще фінансувати розвиток людського капіталу і технологій, а отже посилювати міжнародні конкурентні позиції. В Україні ж доходи населення відносно низькі. В країнах з високим рівнем доходу (понад \$20 тис. на душу населення) спостерігається тенденція до більш високого рівня податків відносно ВВП – між 35 та 50%, у той час як у

Таблиця 2. Порівняння результатів розрахунків в умовах економіки України в 2007 році

Показник	В доповіді Світового банку	В діючих умовах	В умовах економіки Росії
в одиницях виміру			
Кількість платежів, разів на рік	99	45	22
Витрати часу, годин	2085	550	448
Податкова ставка, % доходу	57,3	55,6	51,4
місце в рейтингу			
Кількість платежів	176	136	64
Витрати часу	177	156	152
Податкова ставка	145	144	131
Загальне місце в рейтингу	177	167	130

Джерело: [2] дані міністерства фінансів.

країн з низьким рівнем доходу має місце тенденція до набавато меншого їх рівня – 10–30%. Тому реальний податковий тягар в Україні є відчутнішим, але не тому, що більша частка ВВП перерозподіляється через бюджетно–податкову систему, а тому, що в ній менший розмір самого ВВП. Особливо відчутним є наслідки податкового тиску для виробничого сектору. Вважається, що найбільш конкурентоспроможні країни здійснюють перерозподіл більшої частки ВВП. Особливо актуальним це твердження є з огляду на те, що модель економіки у якій відсутні належні державні регулятори, скомпрометувала себе.

До основних відмінних рис податкової системи України відносяться саме адміністративно–правові засади. Вона зберігає низку суттєвих недоліків, які з високим ступенем впевненості можна назвати системними:

- нерівномірне податкове навантаження;
- нестабільна, непрозора та заплутана нормативно–правова база;
- багаторазове оподаткування та високі ставки окремих податків;
- великі витрати ресурсів платників податків на виконання вимог податкового законодавства.

Центр економічних і фінансових досліджень та розробок за фінансування та сприяння Агентства США по міжнародному розвитку здійснює моніторинг рівня витрат малого підприємництва в Російській Федерації, пов'язаних із державним регулюванням. Метою моніторингу є оцінка результатів реформи з регулювання економіки, що розпочата федеральним урядом в 2001 році. Реформа включала пакет законів, що спрощують процедури та знижують витрати підприємців, пов'язані з адміністративним регулюванням в області ліцензування, сертифікації, реєстрації, різноманітних перевірок та інспекцій. Моніторинг проводився в шість етапів на протязі п'яти років. Результати шостого етапу були отримані наприкінці 2006 року. Моніторинг стосувався таких адміністративних процедур, як реєстрація, ліцензування, інспекції, оподаткування, оренда і придбання землі та приміщень, суб'єктивних оцінок підприємницького клімату та державного регулювання. Моніторинг показав, що за результатами четвертого та п'ятого етапів суттєво знизилась більшість адміністративних бар'єрів, зокрема, спрощення про-

цедури реєстрації, зменшення частоти перевірок, зменшення долі незаконних ліцензій серед дозвільних документів, що видаються компаніям. У той же час респонденти на кожному наступному етапі вважали рівень добросовісної конкуренції більш важливою проблемою, ніж в попередньому етапі. На п'ятому та шостому етапах респонденти назвали конкуренцію більш серйозною проблемою, ніж рівень оподаткування (лідер перших чотирьох етапів).

Суб'єктивні оцінки бізнесу відносно підприємницького клімату в цілому демонструють позитивну динаміку. В табл. 3 представлені середні оцінки основних проблем для малого бізнесу.

Незважаючи на те, що рейтинг Російської Федерації, за оцінками Doing Business 2009, є кращим, ніж в Україні, умови ведення бізнесу та ранжування проблем організаційно–правового характеру для України є аналогічними. Такі дослідження сприяють виявленню слабких ланцюгів при проведенні реформ, удосконаленню адміністративного регулювання умов підприємницької діяльності та направлені на покращення конкурентоспроможності бізнес–середовища країни.

У сучасних умовах розвиток економіки України підтримується, в основному, за рахунок екстенсивних механізмів, ресурс яких практично вичерпаний. І зараз Україна стоїть перед необхідністю глибокої корекції економіки, мета якої – не просто економічний розвиток, а набуття нею інноваційної природи, як основи стійкого економічного прогресу. Одним з найефективніших засобів державної підтримки інноваційної діяльності підприємств є застосування податкових важелів регулювання господарської діяльності, ступінь розвиненості та ефективності яких може розглядатися як конкурентна перевага національної податкової системи.

Цілі податкової реформи, що стосуються розвитку України відносно зовнішнього середовища:

- підвищення конкурентоспроможності національної економіки;
- створення сприятливих фіскальних умов для залучення прямих іноземних інвестицій, активізації інвестиційно–інноваційної діяльності;
- забезпечення сталого економічного розвитку, формування людського капіталу на інноваційно–інвестиційній основі за умови збільшення сукупних податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів та державних цільових фондів;

Таблиця 3. Загальна оцінка підприємницького клімату

Проблема	2001	2004	2006
Частота змін в законодавстві		2,99	2,79**
Конкуренція	2,62	2,86**	2,73**
Рівень оподаткування	3,52	2,78	2,65**
Економічна нестабільність в країні	3,28	2,89**	2,54**
Нерівні умови конкуренції	2,26	2,3**	2,39
Державне регулювання	2,9	2,45	2,35**
Податкове адміністрування	3,1	2,59	2,34**
Корупція	2,1	2,03**	2,26**
Складність залучення капіталу	2,63	2,42*	2,25**

1 – не є проблемою зовсім, 2 – незначна проблема, 3 – значна проблема, 4 – дуже значна проблема, 5 – ставить під загрозу існування бізнесу. Зірочки демонструють значні зміни на 1%-ному (**) та 5%-ному (*) рівнях значимості в панельних регресіях з фіксованими ефектами.

– покращення позицій України у глобальному рейтингу «простоти ведення бізнесу» за показником «Сплата податків»;

– подальше наближення податкового законодавства України до законодавства ЄС з урахуванням перспективи поглиблення економічної інтеграції з Європейськими Співтовариствами;

– реалізація збалансованої бюджетної політики на середньо- і довгострокову перспективу.

Цілі податкової реформи, що забезпечують розвиток у внутрішньому середовищі:

– забезпечення раціонального використання природних ресурсів;

– створення фіскальних умов для легалізації доходів;

– формування відповідального ставлення платників податків до виконання своїх податкових зобов'язань, забезпечення суттєвого зменшення масштабів ухилення від сплати податків;

– демократизація податкової служби, встановлення рівноправних відносин між платниками податків і податковими органами;

– запровадження «податкових канікул» для малого бізнесу.

Висновки

Головна мета податкової реформи – побудова сучасної, справедливої податкової системи, що забезпечує стабіль-

ність оподаткування, рівність усіх платників податків перед законом, досягнення стратегічних цілей сталого розвитку в оновленій системі державного регулювання економіки. Основним інструментом реформування податкової системи має стати Податковий кодекс України. Цей системний нормативний документ має на меті регулювання відносин оподаткування, визначає принципи побудови податкової системи, перелік податків, зборів (обов'язкових платежів), що підлягають сплаті до бюджетів всіх рівнів, визначає методику їх обчислення, ставки оподаткування, правовий стан платників податків, порядок адміністрування податків, а також порядок і умови застосування фінансових санкцій до платників податків за порушення податкового законодавства. Прийняття цього нормативного документу дозволить досягти як в короткостроковій так і в довгостроковій перспективі ряд цілей направлених як на розвиток української економіки.

Література

1. Идрисов А. Главная цель – конкурентоспособность (www.gifa.ru).
2. Дані Міністерства фінансів України / www.minfin.gov.ua/
3. Doing Business 2008. –<http://www.doingbusiness.org>; Doing Business 2009.
4. OECD, Organisation for Economic Cooperation and Development, Revenue Statistics, 2006 edition, 2006a.

Т.А. ГОВОРУШКО,
д.е.н., Національний університет харчових технологій,
Д.О. КРОНИКОВСЬКИЙ,
аспірант, Національний університет харчових технологій

Теоретичні аспекти сутності контролінгу і різних його моделей

Розглянуто сутність контролінгу, виявлено відмінності між контролінгом і менеджментом, проведено аналіз моделей контролінгу, що використовується у провідних країнах світу. Запропоновано уточнене визначення досліджуваного поняття.

Рассмотрена сущность контролинга, обнаружены отличия между контролингом и менеджментом, проведен анализ моделей контролинга, который используется в ведущих странах мира. Предложено уточненное определение исследуемого понятия.

Essence of controlling is considered, found out differences between controlling and by a management, the analysis of models of controlling is conducted, that is used in the leading countries of the world. The specified determination of the probed concept is offered.

Постановка проблеми. В останні роки світовій економіці іманентна тенденція глобалізації – і це беззаперечний факт.

У цих умовах найбільш ефективним способом забезпечення конкурентоспроможності є формування і якісне вдосконалення моделі стратегічного керування діяльністю господарюючого суб'єкта. Дана тенденція не обійшла стороною й вітчизняну економіку. Впровадження принципів антикризового управління вимагає глибокої трансформації існуючих методик планування, аналізу й контролю діяльності сучасних підприємств. Практика функціонування закордонних і тих малочисельних вітчизняних організацій, що вже впровадили прогресивні методи управління, показує, що найбільш ефективним інструментом ринкових перетворень, що охоплюють всі аспекти діяльності підприємства, є система контролінга.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питання контролінга є досить актуальним у площині сучасної економіки. Серед українських та російських науковців, які працювали в даному напрямі, варто виділити Є.С. Мінаєва [5], Н.Г. Данілочкіна [5], В.І. Іонова [5], Н.Г. Базадзе [5], В.І. Ткач і